

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено опису гендерних особливостей політичного дискурсу. Протягом останніх десятиліть проблеми гендерної диференціації мовлення почали активно досліджувати, як у вітчизняній, так і у світовій лінгвістиці, з огляду на низку соціально-культурних чинників. Вивчення відмінностей чоловічих і жіночих виступів дає змогу визначити ступінь ефективності реалізації гендерних підходів до вивчення політичної комунікації. Можна спостерігати очевидні відмінності між чоловічим та жіночим мовленням. У праці здійснено класифікацію повідомлень британських, американських та українських політиків, продемонстровано їхню гендерну маркованість, проаналізовано вияви гендерного складника в сучасному політичному дискурсі.

Ключові слова: гендер, політичний дискурс, політичні комунікації, комунікативна поведінка, гендерні особливості, політичні промови, мовленнєва діяльність.

Rebenchak Sofia

Lviv Polytechnic National University

GENDER FEATURES OF POLITICAL DISCOURSE

Summary. The article is devoted to the description of gender peculiarities in political discourse. In the recent decades the problems of the gender differentiation of speech have been developing rapidly, acquiring the priority importance in Ukrainian and foreign linguistics. The differences of male and female speeches aim to determine the degree of effectiveness of the impact of gendered approaches in political communication on male and female audiences. Men and women have been alleged to differ in every area of psychological functioning at one point or another, so language use is not an exception. Gender in politics is particularly interesting to study, as there is a tendency of increasing of the women's number in political positions around the world in today's world. Gender is one of the most important individual-level attributes known to structure patterns of social connectivity in human social networks. We identify gender strategies as a factor in the realization of the language of the politician in mass media, identify and describe the speech strategies and tactics used by female politicians in the political media discourse. Exploring the gender peculiarities of political interaction, we pay attention to the gender specifics of communication in general. Typological analysis of political speeches of Britain, American and Ukrainian politicians is made, their gender differences is proved, importance of gender component of modern political discourse is demonstrated. The official nature of political speeches and features of the socio-legal status of political leaders oblige them to comply with certain norms and rules of communicative behavior. Politicians must combine lexical, morphological and syntactic features of discourse to effect and inform listeners and in the same time not overload their speech, so that the speech does not seem difficult to understand, as well as devoid of any meaning. The female politicians were shown to be more formal, critical and task-focused, while the male politicians were more socially oriented and elaborative. While the female politicians worked on establishing themselves as independent politicians, the male politicians embraced their collective identities.

Keywords: gender, political discourse, political communication, communicative behavior, gender peculiarities, political speech, verbal activity.

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається підвищена зацікавленість до вивчення політичного дискурсу, зокрема його гендерних аспектів. Дослідження, у фокусі яких перебуває гендер – соціокультурний конструкт, пов'язаний з приписуванням індивіду певних якостей і норм поведінки на основі його біологічної статі, це – відносно нова галузь гуманітарного знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці проблему гендеру в мові та мовленні глибоко вивчають такі вчені, як Б. Нікольсон, В. Шгадлер, Г. Відмарк, Г. Крейдлін, О. Петренко, Я. Пузиренко, Л. Ставицьката ін. Так як термін гендер охоплює проблеми багатьох наук (філософії, соціології, психології, політології, педагогіки, лінгвістики, літературознавства, етнолінгвістики, соціолінгвістики) його вважають міждисциплінарним. Проте гендерні особливості політичного англійськомовного та українськомовного політичного дискурсу вивчено недостатньо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатня вивченість мовознавцями гендерних особливостей сучасного по-

літичного дискурсу в зіставному аспекті зумовлює актуальність проблеми. Наукова новизна дослідження полягає в зіставному аналізі промов сучасних американських та українських політиків.

Мета статті. Головною метою цієї статі є аналіз гендерних особливостей політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Політика з моменту зародження людських відносин і донині відіграє велику роль у житті будь-якої людини. Не випадково політична сфера є однією зі структурних складових суспільства. Позиція країни в загальному рейтингу світових держав, її відносини з різними країнами, її позиція у вирішенні проблем світового співтовариства, її точка зору на вирішення певного міжнародного питання залежить від позиції керівництва країни чи певної політичної ситуації.

Одним з головних соціальних інститутів називають політичний інститут. Як структурний складник сфери політичного медіа дискурсу, це динамічна система, що розвивається, представники якої взаємодіють та спілкуються між собою. Політична комунікація в засобах масової інформації учасників медіа-мовленнєвої взаємодії з використанням

сучасної термінології називається політичним медіа-дискурсом [5, с. 59]. Цей процес мовленнєвої взаємодії складається з набору певних висловлювань оратора з урахуванням думки іншого співрозмовника в політиці, тобто певних структурних компонентів між думкою та діями кожного учасника діалогу в політичній комунікації.

Вивчення матеріалів дискурсу політичних медіа дає змогу, з одного боку, передбачити дії та наміри політика в майбутньому, а з іншого – визначити найкращі можливості та способи впливу на аудиторію з метою досягнення результату мовної взаємодії [5, с. 60].

Гендерний аспект є особливо цікавою ділянкою дослідження в лінгвістиці – основний акцент за подібного підходу ставлять на мовних відмінностях між чоловіками і жінками [2, с. 41]. У сучасній лінгвістиці одним із пріоритетних завдань у дослідженні політичного дискурсу є вивчення комунікативної поведінки як невід'ємного компонента, який характеризує діяльність політичного лідера в професійній сфері.

Гендерно зумовлена комунікативна поведінка є одним з видів соціально зумовленої комунікативної поведінки, яка вимагає системного опису на матеріалі політичного дискурсу. Аналіз виступів політичних лідерів дасть нам змогу дослідити відмінності у вербальній комунікації залежно від статі. Отже, виступи політиків можуть цілеспрямовано впливати на чоловічу або жіночу аудиторію, якщо використовувати особливості гендерно орієнтованого підходу.

Досліджуючи гендерні особливості політичної взаємодії, ми звертаємо увагу на гендерну специфіку спілкування загалом. Дослідники виокремлюють такі характерні особливості спілкування чоловіків і жінок у процесі політичної взаємодії [7]:

1. Жінки-політики більш емоційні та мінливі у своїх політичних виступах та діях; вони можуть легко змінити соціальну роль у процесі мовленнєвої взаємодії: вони можуть поставити себе на місце слухача, вислухати іншу точку зору. Вони звертають увагу на коментарі. Чоловікам набагато складніше перемикатися. Вони часто виявляють емоційну відстороненість.

2. Жінки частіше наводять конкретні фактичні приклади, спираючись на власний досвід або посилаючись на досвід своїх друзів чи родичів. Політики-чоловіки цього не роблять. Їм набагато простіше планувати майбутнє, ніж враховувати та аналізувати помилки минулого.

3. Дуже часто ініціатива переривання діалогу виходить від чоловіків, які беруть участь у цьому діалозі.

4. У виступах чоловіків-політиків спостерігається також яскраво виражена конкретність, точність, категоричні судження та пропозиції, відсутність емоційного забарвлення політичних текстів, значуща грубість мовленнєвих актів.

5. Однією з особливостей політичного мовлення жінок є емоційне перебільшення використуваних прикладів, фактів та явищ.

6. Політики-чоловіки часто встановлюють асоціативні зв'язки з такими напрямками людської діяльності, як хобі чоловіків чи професіоналізм (для чоловіків).

7. Жіночі висловлювання зазвичай психоемоційно забарвлені; чоловіки не часто використовують

будь-яку оцінку у своїх висловлюваннях. Жінки часто зосереджують увагу аудиторії на позитивній оцінці (у край рідкісних випадках – нейтральній).

Чоловіки, які займаються політичною діяльністю, зосереджують увагу аудиторії на негативній оцінці (іноді досить грубій). Ці особливості мовлення жінок та чоловіків, які беруть участь у політичному діалозі, дослідники визначають як основні характеристики [4]. До особливостей мовлення можна також віднести особливості психологічного характеру, темпераменту, професійної діяльності, роль, яку відіграє політик (поза біологічною приналежністю) у суспільстві в цілому, та соціально-статусна група зокрема [1, с. 15].

Іноземні вчені, які займаються проблемами спілкування жінок-політиків, встановили характерні риси такої поведінки: у мовленнєвих актах дуже часто використовуються зменшувальні суфікси; переважання непрямих мовних актів; слова «будь ласка», «спасибі», «прошу» частіше вживаються у жіночому мовленні. Іноді вони звучать у формі запитань; відсутність домінування, вміння слухати учасників діалогу та звертати увагу на їх проблеми [7].

Отже, «людський» підхід до мовлення зосереджує увагу на всіх характеристиках особистості відображених у мові. З огляду на це, гендер розуміють як соціальне явище, що розглядається крізь призму культурних характеристик [6, с. 219].

Аналіз мовлення політиків обох статей (Дж. Майерс, Б. Обама, Б. Джонсон, Х. Клінтон, М. Тетчер, Д. Трамп, М. Олбрайт, В. Ющенко, Ю. Тимошенко, П. Порошенко) дає змогу виокремити такі загальні вербальні риси:

1. Звернення до концепцій, які є фундаментальними в демократичному суспільстві (*freedom, law, democracy, right, equality, justice, рівність, нація*): "*Their cause, at its core, however, is not about the pursuit of values that we can relate to; but in pursuit of values that directly contradict our way of life. They don't believe in democracy, equality or freedom*" (Boris Johnson); "*У цей нелегкий час випробувань, коли наша країна відстоює свою незалежність і демократичний лад, щиро вітаю вас із професійним святом. Адже саме на ЗМІ та свободу слова, якою ви живете, покладається демократичне суспільство*" (П. Порошенко, 2015); "*Дорогі мої! Від усього серця вітаю вас з Новим роком та Різдвам! Рік, що минув, наші нащадки згадуватимуть як рік перемоги гідності української нації*" (Ю. Тимошенко). Ці поняття є «священними формулами» для кожного громадянина своєї країни. У цьому полягає їх особливість і частота використання у політичному діалозі. Крім того, промовці використовують їх, щоб виправдати свої дії перед громадою.

2. Часте використання вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників додає виразності висловлюванням політиків: "*As for me, I am older, better educated by the events that shaped my premiership, but I still believe that those who oppress and brutalize their citizens are better put out of power than kept in it*" (Boris Johnson); "*Я зроблю все, щоб на повну силу запрацював інтелект нашої нації. Ми станемо першими і ми станемо найкращими!*" (В. Ющенко).

Лексичні особливості політичного медіа-дискурсу політиків-чоловіків містять:

3. Переважання негативно забарвлених лексичних одиниць (*such as ailure, disaster, ruin,*

криза etc.). Політики-чоловіки використовують ці слова, якщо їм треба дискредитувати політику іншого кандидата.

4. Часте вживання слів із заперечними префіксами *un-, dis-, il-, im-, in-, ir-, ne-, ni-, без-*: "The notion of humanitarian intervention was the meddling of the unwise, untutored and inexperienced" (Boris Johnson); «Якщо відверто, я до лютого місяця уявити собі не міг таку безглузду, безвідповідальну поведінку Російської Федерації, але, коли пішли вже перші виступи, ні в кого не було сумнівів щодо природи цих «зелених чоловічків» (П. Порошенко).

5. Використання слова *війна* та семантично споріднених лексичних одиниць, таких як *sword, death, army*.

6. Різноманітність сполучників: *since, as, moreover, thus, therefore, consequently, however, nevertheless*.

Лексичні особливості жіночого політичного медіадискурсу містять:

7. Частотне використання слів *hope, believe, feel glad, love, frustrated, doubt, worry, щастя, світле майбутнє*: «Мій зять прекрасний. Я щаслива, бо щаслива моя донька. Я завжди, коли спілкуюся з зятем, розповідаю йому анекдот, який я дуже люблю: це коли два чоловіки зустрічаються і один другому каже: «Послухай, в мене теща – справжній янгол». А другий йому каже: «Блін, ну пощастило тобі, а моя це жива!» (Ю. Тимошенко). Ця лексика допомагає створити позитивний імідж політика, наблизити його до людей.

8. Такі ввідні слова, як *maybe, probably, perhaps, verb seem, modal verbs may, might, indefinite pronouns some, somewhat, somehow, someplace, phrases a kind of, a sort of and phrases some kind of, some sort of*: "Perhaps I may also say: will he do me the honour of reading through the speech to the end" (Theresa May); «Можливо, це найбільш аморальний, корупційний, антисоціальний бюджет, який я пам'ятаю за роки своєї роботи в парламенті. Держбюджет-2017, у порівнянні з бюджетом 2013 року, більше ніж удва рази зменшує видатки на освіту, охорону здоров'я, культуру» (Ю. Тимошенко).

9. Вираження відтінку зобов'язання за допомогою модальних дієслів: "And we have to find ways of working together" (Theresa May).

Відкритість та офіційний характер політичних виступів (передвиборчі програми, замітки, звернення, заяви), особливості соціально-правового статусу політичних лідерів зобов'язують їх виконувати певні норми та правила комунікативної поведінки. Виступи політиків рясніють різноманітними стилістичними засобами. Завдяки їм виступ політичних лідерів дуже яскравий, насичений і красивий. Завдяки їхньому використанню реалізується функція впливу на аудиторію, сприяючи ухваленню тих рішень, які вигідні оратору, у такий спосіб виконуються поставлені агітаційно-пропагандистські завдання.

Використовуючи спеціальні синтаксичні конструкції, призначені для синтаксичної форми мовлення, політик реалізує ще одну функцію, а саме – прагматичну. Він регулює та координує поведінку та діяльність учасників політичного спілкування. Доповідач заохочує аудиторію до дії, забороняє або засуджує будь-які дії.

Порівняймо засоби мовного маніпулювання, використовувані в політичному дискурсі прем'єр-

міністра Великобританії Т. Мей і вже колишнього президента США Д. Трампа, а також проаналізуємо їх промови з метою визначити ступінь впливу на них гендеру. Промови політиків майже завжди містять в собі ті чи інші особливості. Емоційно-забарвлена лексика поєднується в мовленні з офіційно-діловою, уживання риторичних питань робить акцент на заявах того чи іншого політика, використання інверсійного порядку слів дає змогу повідомити тему перед уточненням деталей. Отже, політики стикаються з необхідністю поєднувати лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості дискурсу так, щоб впливати на слухачів, інформувати їх і одночасно не перевантажити своє мовлення різними прийомами, щоб мовлення не здавалося складним для розуміння, а також позбавленим певного сенсу. Іншими словами, своїм висловлюванням політик має переконати слухача, використовуючи максимально можливий і оптимальний набір прийомів. Розгляньмо кілька прикладів.

Так, Тереза Мей використовує словосполучку "Global Britain" 11 разів. Трапляється ця сполука у таких контекстах, як наприклад: "I want us to be a truly Global Britain." "It was the moment we chose to build a truly Global Britain." "But the great prize for this country – the opportunity ahead – is to use this moment to build a truly Global Britain." "And we will take this opportunity to make Britain stronger, to make Britain fairer, and to build a more Global Britain too." "A Global Britain must be free to strike trade agreements with countries from outside the European Union too." "A Global Britain must also be a country that looks to the future. That means being one of the best places in the world for science and innovation."

Вводячи поняття *Global Britain* на початку промови, Т. Мей далі перераховує критерії, яким вона має відповідати, підкреслюючи, що Британія продовжуватиме розвивати відносини з Євросоюзом, але при цьому вийде далеко за межі цього союзу. Особливість звернення Т. Мей до слухачів полягає в підкреслено впевненому офіційному тоні.

Для мовлення Т. Мей, як і політичного дискурсу загалом, типовим є використання прийому синтаксичного паралелізму, який сприяє ритмуванню і емпатизації мови, а також виконує виражальну функцію, підтримується лексичним повтором, використанням однакових синтаксичних структур. Наприклад: "Our vote to leave the European Union was no rejection of the values we share. The decision to leave the EU represents no desire to become more distant to you, our friends and neighbours. It was no attempt to do harm to the EU itself or to any of its remaining member states."

Що стосується мети застосування прийому паралелізму, то в цьому висловлюванні Тереза Мей, очевидно, звертається до країн Євросоюзу, і, щоб рішення Великобританії про вихід з ЄС не розцінювалося як спроба припинення співпраці між країнами, вона своїм повторенням робить акцент на тому, що вихід з ЄС не є запереченням партнерства країн.

Д. Трамп також використовує прийом синтаксичного паралелізму: "Together, we will determine the course of America and the world for many, many years to come. We will face challenges, we will confront hardships, but we will get the job done."

Новообраний президент починає свою промову із заклику до всенародного єднання, коли кожна людина відчує свою причетність до справ країни.

Як для промов Т. Мей, так і для промов Д. Трампа характерне використання антитези. Наприклад: *"And let us do it not for ourselves, but for those who follow. For the country's children and grandchildren too"; "So that when future generations look back at this time, they will judge us not only by the decision that we made, but by what we made of that decision."*

Т. Мей фокусує увагу аудиторії на важливому для всіх аспекті: на тому, що майбутні покоління будуть судити не тільки прийняте рішення про вихід з евразони, а й те, чого Великобританія досягла цим рішенням. У цьому висловлюванні людям дається надія на світле майбутнє.

Приклади з промови Д. Трампа: *"Today's ceremony, however, has very special meaning because today, we are not merely transferring power from one administration to another or from one party to another, but we are transferring power from Washington, D.C. and giving it back to you, the people."* Метою використання в цьому прикладі антитези є акцентування думки, що влада в країні переходить не просто в руки республіканської партії – вона переходить в руки народу. Насправді, звичайно ж, влада залишається в руках певної групи політиків, але люди починають думати, що вони і є рушійною силою держави.

Незважаючи на те, що мова кожного з ораторів має характерні гендерні особливості, відзначаємо, що загалом межі цих особливостей досить розмиті. У деяких випадках Тереза Мей більш лаконічна і менш емоційна, ніж Дональд Трамп. Це може бути пов'язано з тим, що гендерна стереотипізація не повною мірою поширюється на політичний дискурс. Як чоловік-політик, так і жінка-політик користуються всім набором за-

собів мовного маніпулювання, намагаючись не тільки донести інформацію до реципієнтів, а й змусити їх видозмінити структуру свідомості відповідно до повідомлення і поставлених цілей. Для лідерів обох країн, які є одними з провідних у світі, використання засобів мовного маніпулювання є невід'ємною частиною дискурсу.

Висновки і пропозиції. З аналізу виступів політиків випливає, що межі між «чоловічим» та «жіночим» мовленням не є чіткими. Це пов'язано, по-перше, з особливостями соціальної та мовно-культурної ситуації. Зазначимо, що на комунікативно-прагматичному рівні гендерний складник має вияви у використанні комплексу мовних методів та прийомів. До загальних лінгвальних особливостей політичного медіа дискурсу обох гендерів належать часте вживання вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників; активне використання низки стилістичних прийомів. Чоловічий політичний медіадискурс характеризується переважанням негативно забарвлених лексичних одиниць, частим вживанням слів із заперечними префіксами, різноманітністю сполучників. Жіночий політичний медіадискурс відзначається високою частотою слів, що позначають різні емоційні стани, використанням експресивних фраз, вживанням слів із модальним значенням, що виражають обов'язок, сумнів, невизначеність, ймовірність.

Отже, дослідження засвідчує, що часто межі між маскулінністю та фемінністю стираються або проявляються неявно. Основним детермінантом вибору вербальних засобів в мовленні політика слугує сам дискурс з його жорстко заданими параметрами, які обумовлюються прагматичною метою щодо завоювання підтримки виборців незалежно від статі.

Список літератури:

1. Деренчук Н. В. Влияние языковых репрезентантов на формирование имиджа современного украинского политического деятеля // *European Journal of Literature and Linguistics*. Vienna : „East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2017. № 1. С. 15–18.
2. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. М. : Институт социологии РАН, 1999. 189 с.
3. Кожемяченко Н. Лінгвістичні засоби маніпуляції в англійській політичній рекламі // *Теоретична і дидактична філологія*. 2015. Вип. 20. С. 197–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tidf_2015_20_21
4. Полякова Л.С. Проявление гендерных стратегий в языке политика: на материале английского и русского языков : автореф. / Челябин. гос. пед. ун-т. Челябинск, 2007. 23 с.
5. Чудинов А. П. Дискурсивные характеристики политической коммуникации // *Политическая лингвистика : сб. 202 научн. трудов / ред. А. П. Чудинов*. Екатеринбург, 2012. Вип. 2(40). С. 55–61.
6. Чумак Н. А. Взаємодія лакунарних концептів з англійським публіцистичним дискурсом (на прикладі французьких етноспецифічних концептів) // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія „Філологічна”. 2014. Вип. 46. С. 219–221
7. Shaw Sylvia. Language and Gender in Political Debates in the House of Commons. University of London, 2002.

References:

1. Derenchuk N. V. (2017). Vliyaniye yazykovykh reprezentantov na formirovaniye imidzha sovremennogo ukrainskogo politicheskogo deyatelya [The influence of linguistic representatives on the formation of the image of a modern Ukrainian politician]. *European Journal of Literature and Linguistics*. Vienna: "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, no. 1, pp. 15–18.
2. Kirilina A. V. (1999). Gender: lingvisticheskiye aspekty [Gender: linguistic aspects]. M.: Institut sotsiologii RAN, pp. 189.
3. Kozhemyachenko N. (2015). Lingvistichni zasobi manipulyatsii v anglomovniy politichniy reklami [Linguistic means of manipulation in English-language political advertising]. *Teoreticheskaya i didakticheskaya filologiya*, vol. 20, pp. 197–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tidf_2015_20_21
4. Polyakova L. (2007). Proyavleniye gendernykh strategiy v yazyke politika: na materiale angliyskogo i russkogo yazykov: avtoref. [Manifestation of gender strategies in the language of politicians: on the material of English and Russian: abstract]. Chelyab. gos. ped. un-t. Chelyabinsk, pp. 23.
5. Chudinov A. P. (2012). Diskursivnyye kharakteristiki politicheskoy kommunikatsii. [Discursive characteristics of political communication]. *Politicheskaya lingvistika: sb. 202 nauchn. trudov / red. A. P. Chudinov*. Yekaterinburg, vol. 2(40), pp. 55–61.
6. Chumak N. A. (2014). Vzayemodiya lakunarnykh konceptiv z anglomovnym publicystichnym diskursom (na prykladi frantsuzskyykh etnospeyichnykh konceptiv). [Interaction of lacunar concepts with English-language journalistic discourse (on the example of French ethnospecific concepts)]. *Naukovy zapysky Nacionalnogo universytetu «Ostrozka akademiya»*. Seriya „Filologichna”, vol. 46, pp. 219–221.
7. Shaw Sylvia (2002). Language and Gender in Political Debates in the House of Commons. University of London.